

HORUCZI LÁSZLÓ

SZELLEMI KULTÚRA, POLITIKA, IDEOLÓGIA

Bevezető

Az adott problémakör felvázolása szükségessé teszi néhány alapfogalom értelmezését. Mindenekelőtt szükséges *a szocializmus fogalmának az értelmezése*, ugyanis mind történetileg, mind az utóbbi időben nagyon sokféle szocializmus-értelmezéssel találkozhattunk. Mi a szocializmust, Marx—Engels—Lenin nézeteivel egybehangzóan olyan kollektivistá társadalomnak tekintjük, amelyben a köztulajdon dominál — nem zárva ki a kis magántulajdont — és amely történetileg egy hosszabb időszakot jelent, ennek megfelelően több fejlődési szakaszra tagozódik, és eltérő sajátosságokat mutathat az egyes országoknál, népeknél, a szocializmushoz vezető utak, eszközök, módszerek tekintetében. Az eddigi útnál kezdő lépésként általános volt a hatalom olyan megragadása, amely a polgárinak nevezhető (néhol fél-feudális) hatalmi képződményeket felváltotta a proletárdiktatúra fogalomkörébe, sorolható politikai-hatalmi alakzatokkal. A politika rendszer lényegét, a hatalmat egyedül birtokoló és gyakorló, a marxizmus—leninizmus ideológiai bázisán álló kommunista munkáspárt jelentette, amely a hatalom gyakorlásába konkrét, országonként eltérő módon bevonhatott más társadalmi szervezeteket, pártokat is. További jellemzője volt ennek a szocializmusnak, hogy elsősorban államosítással létrehozta a termelési eszközök köztulajdonát (állami tulajdont mindenekelőtt) és kialakította a centralizált tervezdálkodás rendszerét. Ez a rendszer a nagy történelmi hátrányok leküzdésében és az iparosításban esetenként jól funkcionált, de idővel elbürokratikusodott és merevvé vált, végképp nem tudott megfelelni a TTF kihívásainak. A létező, reális, érett, fejlett stb. szocializmussal kapcsolatos vitákat mellőzve, mi a szocializmust, egy épülő, kibontakozó társadalmi rendszernek tekintjük, amely végsősoron átmenet lesz az osztály nélküli, (de nem réteg és struktúra nélküli — társadalomhoz) és így hosszabb történelmi időszakot ölel fel. Azok a képződmények, amelyek az ún. létező szocializmus címszóval jelölt országokat foglalják magukban, ennek a folyamatnak az elején tartanak és így ma felépült, érett, illetve fejlett szocializmusról, mint realitásról nem beszélhetünk. Legkevesebb problémát hoz magával, ha az *épülő szocializmus kifejezést* használjuk, amely ugyancsak több fejlődési periódusra, az országonkénti specifikumokat mutató variánsokra bontható.

Egy további, értelmezendő fogalom: *a szellemi kultúra fogalma*. Közismerten a kultúra kifejezést az irodalom többféle jelentésben szerepelteti. Legtágabb felfogásban beszélhetünk anyagi és szellemi kultúráról. Az anyagi kultúrához általában a termelés kultúrája sorolható, míg a szellemi kultúrához a társadalom szellemi életének végsősoron a társadalom tudatának az egésze. Szűkítettebben a szellemi kultúra leglényegesebb alkotó elemei: a tudomány, művészet, irodalom, oktatás és a közművelődés, de ha kitágítjuk még a politikai kultúrát, a vallás kultúráját stb. is ide sorolhatjuk. A szocializmus elméletének megalkotói, a szocializmus megteremtésében a kultúrának rendkívül nagy jelentőséget tulajdonítottak, érte ez alatt mind az

anyagi, mind a szellemi kultúrát. Közismerten a proletárdiktatúra — tehát a szocializmus építésének első szakaszában — a kulturforradalom mint egyik alapvető feladat fogalmazódik meg. A kulturforradalom céljai között szerepel a volt uralgó osztály kulturális monopoliumának a megszüntetése, a dolgozók kulturális szintjének az általános emelése és végső fokon egy új szocialista kultúra létrehozása. Ezek a célok történetileg indokoltak voltak és főbb vonásaikban ma is mérvadóak egy olyan nem lényegtelen módosulással, hogy a mai kapitalizmus esetében az uralgó (tőkés) osztály kulturális monopóliumáról nem beszélhetünk a szó régi jelentésében, de beszélhetünk abban a vonatkozásban, hogy a szellemi kultúra működéséhez szükséges anyagi eszközökkel a mai legfejlettebb tőkés országokban is, az uralgó osztály rendelkezik.

Az épülő szocializmus országaiban, részben történeti tradíciók, részben a hatalom megragadásának mikéntje következtében, a kezdeti időszakban a *politika és az ideológia a szellemi kultúra alakulásában domináns szerepet játszott*, sőt ez a dominancia esetenként egészen teljesen túltengésbe csapott át. Ez a sajátosság jellemezte mind a Szovjetuniót, mind a szocialista országokat, és ennek az időszaknak a tapasztalatai fogalmazták meg azt a kérdést, hogy a politika és ideológia milyen mértékben, milyen formákban avatkozhat be a társadalom szellemi kultúrájának az irányításába és mennyire lehet autonóm ez a társadalmi szféra, mennyiben lehetséges az autonóm önfejlődés? A kérdés megválaszolása, mind a történeti tanulságok, mind a kialakult vélemények fényében bonyolult feladatnak bizonyul. Megelőző korok tanulsága, hogy a társadalom politikai rendszere és a társadalmi ideológiák soha nem voltak közömbösek a kulturális élet eseményei iránt, sőt kisebb-nagyobb mértékben, közvetve vagy közvetítésekkel beleszóltak a szellemi kultúra alakulásába, megfogalmazták elvárásaikat, behatárolták működési területét. Mindezzel együtt azonban le kell szögeznünk, hogy a szellemi kultúra produktumai nem a feltételeknek nevezhető, de mégis külső tényezőként funkcionáló, politikai, ideológiai eszközöknek a közvetlen eredményei, hanem magának a szellemi kultúra fejlődésének a termékei. Ugyanis a politikai és ideológiai maga sem önálló társadalmi fenomén, hanem közvetíti az osztály, a csoport stb. érdeket, végsősoron a gazdaságit, továbbá teremthet olyan feltételeket, amelyek kedvezőek a szellemi kultúra produktivitásához, de maguk a politikai, ideológiai tényezők nem tekinthetők alkotónak — pl., ha nincsenek tehetséges írók, művészek, nem születnek értékálló alkotások, és más oldalról megközelítve, rombolhatnak, deformálhatnak, elszegényesíthetnek, de bizonyos tehetségek felszínre törését nem tudják megakadályozni. A politikai ideológiai viszonyok hatása, jellegét és mélységét tekintve a szellemi kultúra egyes alkotó részeit illetően mind történetileg konkrétan, mind pedig nagy általánosságban (alaptendenciaként) eltérő lehet, azaz más módon és mértékben preferálják a tudományokat (ezen belül a természet- és társadalomtudományokat), másként a művészetet, az irodalmat, a tömegkultúrát, a közműveltséget stb. Hogy mikor mi a helyes irány és arány, milyen szelektálási elveket kell betartani, azt legtöbbször utólag lehet értékelni, de még az utólagos értékelés objektívitásának a foka is gyakran megkérdőjelezhető.

A politikai és ideológiai tényezők, mint a szellemi kultúrát jelentős mértékben befolyásoló tényezők, maguk is közvetítők, a társadalom mélyebb szféráit jelentő anyagi, gazdasági viszonyoknak a kifejezői, de igen nagymérvű a viszonylagos önállóságuk és hatékony intézmény- és eszközrendszerük. Helyük a társadalom rendszerében a felépítményen belül található meg (a felépítmény leglényegesebb összetevői) ez is determinálja jelentős szerepüket, de egyben kifejezi közvetítő és eszközjellegüket is, továbbá a társadalom alapstruktúrájából, rendszer-felépítettségéből következik nélkülözhetetlenségük is. A nélkülözhetetlenség kitétel első hallásra túlzónak

tűnhet, de egyszerűen arról van szó, hogy a gazdaság, az alap, amely megszabja végsősoron a kultúrát, nem önmagában, nem közvetlenül hat, hanem közvetítőkkal, eszközökkel, és ezek közé tartozik mindenekelőtt a politika és az ideológia. Elképzelhetőek-e más közvetítők, eszközök? Bizonyos esetekben, szűkebb szférákban igen; mint pl. a vallás esetében történetileg, vagy a mecénási tevékenység formájában, és a TTF kibontakozása óta az ipar közvetlenül hat a természet- és technikai tudományokra (fő megrendelője) — habár a csúcstechnikát jelentő hadiipar esetében a politika meghatározó jellege vitathatatlan. És amikor a vallásról beszélünk, akkor is a vallás politikai és ideológiai funkciója az, amely hatást gyakorol, továbbá a *csere-arányok* sem voltak soha mentesek a politikai, illetve ideológiai „mellékszempontoktól”.

A szellemi kultúra fejlődéséhez az anyagi kultúra (gazdaság) megfelelő szintje elengedhetetlen, de az anyagi kultúra szintje sem vonja magával a szellemi kultúra megfelelő szintjét, hogy hogyan hat; érvényesül, az jelentős mértékben a közvetítőtől függ, és társadalomrendszeréből az adott társadalmi jelenségek természetéből adódik, hogy a közvetítők és eszközök elengedhetetlenek és az anyagi kultúra adta lehetőség valósággá válását ezek segítik elő. Az ideológia annak az elmélete ebben a vonatkozásban, hogy a szellemi kultúrában mint kell preferálni, elősegíteni vagy kiküszöbölni, a politika pedig ehhez kivitelezési módot és eszközrendszert szolgáltat és bármilyen viszonylagos önállósággal rendelkeznek is, végsősoron érvényesül a gazdaságot közvetítő jellegűek, kedvező körülményeket teremthetnek a szellemi kultúra számára, biztosíthatják annak egészséges autonóm fejlődését, de nagymértékben összehangszeríthatják ezt az autonómiát és deformációt is eredményezhetnek. Végsősoron azt mondhatnánk, a szellemi kultúra fejlődéstörvényeinél alapmeghatározottságként érvényesül az a dialektika, amely a gazdaságot közvetítő ideológiai és politikai, valamint a szellemi kultúra autonóm önfejlődése között megvalósul. Ez a meghatározottság dialektikus jellegéből adódóan nagyon széles skálában mozoghat, felöllelheti a harmonikus, gyümölcsöző szimbiozis esetétől kezdve az éles konfrontáció bekövetkezését is. Színesíti ezt a dialektikát a válságban az a tény, hogy mind a politikai-ideológiai, mind a szellemi kultúra működésmechanizmusának élő, eleven érző emberek a hordozói, akik kisebb-nagyobb mértékben hajlamosak a szubjektívításra és egyéni bélyegüket rányomják erre a fejlődésre.

A szellemi kultúra mindenféle közvetítő nélküli fejlődése elképzelhetetlen, ugyanis olyan szellemi élet, amely csak önmagában adott, és amely mögött ne állna egy anyagi (gazdasági) kulturális rendszer; nemcsak hogy működésképtelen, de nem is létezhet, mert az ember nem szellemi jellegű szükségleteit (ezek vannak túlsúlyban) és ki kell elégíteni, továbbá az anyagnak a gazdaságnak az a természete, hogy közvetlenül és eszközök nélkül nem szolgálhat bázisul, szüksége van eszközökre és közvetítőkre és azok az eszközök és közvetítők, amelyek ezt történetileg elláttak az ideológia és a politika voltak. Más kérdés az, hogy ezt a funkciót hogyan látták el, mennyire optimálisan és rendeltetésének megfelelően, illetve mennyire szakszerűtlenül, az autonómiát megsértve és anomáliát kitermelve. A szellemi kultúra abszolút autonómiája ugyanúgy elképzelhetetlen, mint bármely társadalmi részjelenség autonómiája, ugyanis egy adott rendszeren belül a részrendszerek csak viszonylagos autonómiával rendelkeznek, és a társadalom, mint rendszer, részrendszerként foglalja magában a szellemi kultúrát. Továbbmenve történelmileg bizonyított tény, hogy a részrendszerek viszonyában bizonyos hierarchia is érvényesül és a politika, valamint az ideológia ebben a hierarchiában domináns szerepet töltenek be a szellemi kultúrához való viszonyulásukban.

Történetileg vizsgálva a szellemi kultúra fejlődési dialektikáját, tézisszerűen és

vázlatosan az alábbi kép bontakozik ki. *Az őstársadalom szellemi kultúrájáról* alig beszélhetünk, de annak csíráit ettől a társadalmi rendszertől sem vitathatjuk el. *Az európai antik (rabszolga) társadalom* már jelentős szellemi kultúrával rendelkezik és kialakulnak e szellemi kultúra struktúrájának az alapjai is. Így már adottak bizonyos tudományos ismeretek (mindenekelőtt megjelenik a filozófia) — virágzó művészeti élet és irodalom bontakozik ki, a mitológián túl is kialakul egy meghatározott szintű közműveltség és előrelépés történik a magatartáskultúrában is. (Erkölcsi fejlődés.) A politika és az ideológia, amelyek maguk is itt bontakoznak ki először, a szellemi kultúrát már befolyásolják, de bizonyos vetületeikben maguk is részét képezik a szellemi kultúrának. Az antik társadalomban a politika és ideológia szerepe, bár jelen van, de még nem olyan mértékben domináns, mint a későbbiek során, emellett jelentősen érvényesülnek: a vallás (főleg ahol intézményesen is ellát politikai, ill. ideológiai funkciókat) a gazdaság, mint fogyasztó (pl. művészeti alkotásokban) és a mecénási tevékenység, amely befolyhat az utóbbiba a gazdaságiba.

A középkorban az ideológia és a politika beleszólása a szellemi kultúrába felerősödik. A hivatalos ideológia a kereszténység — amely formáját tekintve vallásos, de tartalmilag politikai ideológia, a művészet egészét, a közműveltséget hosszú időn keresztül a tudományokat is kézben tartja (esetenként gúzsba köti) és meghatározza. Történetileg ilyen tartósan, és ennyire keretek közé szorítva egyetlen egy ideológia sem gyakorolt felügyeletet a szellemi kultúra fölött. Ez a felügyelet elvezetett szélsőséges gyakorlathoz is: művészek, tudósok üldözéséhez, elégetéséhez (G. Brunó). A szellemi kultúrába való ideológiai beleszólás jogát a Vatikán a közelmúltig fenntartotta, hisz századunk második felében is sok könyvet tettek indexre és nem csekély számban követelték filmek, drámák bemutatásának a betiltását.

A polgári társadalmak számára a szellemi kultúra fejlesztése gazdasági érdekké is vált — (a technikát csak az általános és szakmai műveltség egy meghatározott fejlettségi szintjén álló termelő képes működtetni,) és bár a szellemi kultúra nagyobb autonómiát kapott a megelőző korokhoz képest, az ideológia és a politika a beleszólás jogát és gyakorlatát megőrizte. Fejlődött a közművelődés, kialakult egy az állami politikai célokat is figyelembe vevő iskolarendszer. A kapitalista termelés technikai fejlődésével együtt az oktatási rendszer fontos ideológiai és politikai kérdéssé vált, még akkor is, ha az iskolák egy része magán, illetve egyházi iskola volt. És napjainkban is közismerten a legfejlettebb tőkés országokban jelentős összegeket investálnak az oktatásba, megszabva annak ideológiai és politikai feladatait is. A szellemi kultúra egészén belül az iskolarendszer az a faktor, amelynek a befolyásolásában az ideológia és a politika a legjelentősebb erőfeszítéseket teszi, ugyanis a közvetlen emberformálás a társadalom egészén belül itt megy végbe elsősorban.

Sajátos helyzet alakult ki a művészet, szépirodalom, valamint az ideológia és politika polgári viszonyrendszerében. Egyrészt az ideológia és politika közvetlenül beleszólott megrendeléseivel, mecénási tevékenységével, másrészt megengedte, hogy az áru és a pénzviszonyok a kultúrának erre a területére is behatoljanak. Ezzel végbement a kultúrának az „áruvá” válása és jelentős elsilányosodása. Az áruvá vált kultúra, az üzleti érdekeknek alárendelve, gyors sikert kíván elérni, felszínessé válik és végsősoron beletorkollik a szórakoztató iparba, ahol ugyan meglevő társadalmi szükségleteket elégít ki, de tovább menve, maga is olyan szükségleteket, igényeket teremt, amelyek a felszínes, színvonalatlan művészetnek kedveznek és a kommersz jegyeket erősítik. A kultúra kommercializálása, különösen a filmművészetben következett be, de ez a jelleg domináló a korszak polgári kultúrájában, mindenekelőtt tömegkultúrájában. Az az óriási anyag lehetőség, amely a mai kapitalizmusban is a kommersz kultúra rendelkezésére áll, ezt a kommercializmust tette szükségessé, de nem

zárja ki annak a lehetőségét, hogy ne szülessenek jelentős művészeti alkotások, a művészetek mélyebb szféráiban ne legyen produktivitás.

A szellemi kultúra egyik leglényegesebb alkotórészét jelentő tudományok szférájában országokként, koronként, sőt tudományáganként változó helyzet alakult ki, amelyet mégis az jellemez, hogy a gazdaság egyre jobban hatáskörébe vonja a tudományokat, mindenekelőtt a természet- és technikai tudományokat. A TTF korában, amikor a tudományok termelőerővé válása megindult, a gazdaság nem nélkülözhetette a tudomány vérkeringést gyorsító hatását, és a politika, az ideológia közvetítő szerepét megkerülve, közvetlenül inspirálta megrendelésekkel látta el a tudományos szférát. Azonban ez kissé egyoldalúan ment végbe, mert mindenekelőtt az alkalmazott tudományok felé mutatkozott meg az érdeklődés és az alap kutatásokkal kevésbé törődött a tőke, leszámítva azokat a hatalmas tőkeerős világcégeket, amelyek a termékfejlesztés érdekében rákényszerültek alap kutatásokra is. Ezt érzékelteti az Egyesült Államok esete is, aki a II. világháború után Európából elszípkázta az ún. „agyakat”, mert ő maga hosszú időn keresztül nem támogatta eléggé az alap kutatásokat. A technikai és természettudományok fejlesztését a politika és az ideológia egy területen a hadi kutatások, a fegyverkezés területén nagymértékben hatókörébe vonta, habár ebben a gazdaság legalább annyira érdekelt, egyrészt a profit, másrészt a csúcstechnika termelésbe való átáramlása miatt.

Összegezve az elmondottakat, a politika és az ideológia a szellemi kultúra fejlődésében, arculat-meghatározásában mindig jelen volt, legtöbbször direkt módon is beavatkozott, továbbá a politika és az ideológia a szellemi kultúrának szintén szerves részévé vált, számos vonatkozásban összefonódott a szellemi kultúra egyes elemeivel, de soha nem feledkezve meg direktívákat, normákat, kritikiát adó funkciójáról. Ez a funkcionálás, történetileg meghatározott egyes időszakokban, összhangban állt a társadalmi haladással, még más időszakokban a haladás ellenes, retrograd elemeket szolgáltat. Kikiktatása azonban a társadalom természete miatt elképzelhetetlen, ugyanis az ösztönösséggel szemben, függetlenül a konkrét hatáskövetkezmenyektől, ez volt hivatva megvalósítani a tudatosságot, kifejezésre juttatva a társadalmi érdekeket. A politika, az ideológia — mint a tudatosság eszköze; — gyakran korlátozta a szellemi kultúra, vagy annak egyes elemeinek az autonómiáját és torzulásokat is kiválthatott, egy másik oldalról azonban kiszűrte az ún. „belsőnyészet” elfajulásait, a zsákutcákat, a csak önmagáért valóságot, és a szellemi kultúrát a társadalmi fejlődés szolgálatába állította. Magától értetődően, egy társadalmi rendszerben nem csak egy politika, ill. ideológia van, hanem többféle ideológiai elképzelés, és politikai erő gyakorol hatást, nagyon gyakran eltérő hatást, a szellemi kultúra fejlődésére. Azonban minden korban beszélhetünk egy domináns politikáról és ideológiáról, amelynek a hatása elsődlegesen érvényesül (ez általában az uralkodó osztályé.) Ugyancsak nem hagyható figyelmen kívül az a tény sem, hogy a szellemi kultúra nem egynemű, a társadalmi csoportok, osztályok léte, érdeke heteronimitást von magával.

Politika, ideológia, szellemi kultúra a szocializmusban

A szocializmus mint épülő, alakuló társadalmi formáció a szellemi kultúra fejlődését megkülönböztetett figyelemmel kíséri, hisz egyik alapvető feladata, a kultúrradalom, ebben a szférában realizálódhat. Az egyes szocialista országok, minde-
nekelőtt a Szovjetunió története sok jellegzetesség feltárását és tapasztalat leszűrését teszi lehetővé. Szem előtt tartva azt a tényt, hogy a szocializmusnak még csak a kez-

deti képződményeiről beszélhetünk, továbbá a szocializmus elmaradott, kevésbé fejlett országokban indulhatott a fejlődés útján, számos olyan tényező közrejátszása bekövetkezett, amelyek nem a szocialista fejlődés szerves részei. Ilyenek többek között, az elmaradottság felszámolása, továbbá a meglévő kapitalista környezetnek és kihívásnak a hatása, valamint azoknak az elkövetett hibáknak a nagy száma, (személyi kultusz stb.), amelyek a szocializmus építését eddig végigkísérték. Domináló jellegzetességnek tekinthetjük — az eddigi tapasztalatok alapján — a politika és ideológia felfokozott szerepét, a szellemi kultúra irányításába és átalakításába való beleszólását, nagyon gyakran részletekbe menő merev direktívák megadását. Az ideológia és a politika felfokozott beleszólása esetenként indokolt volt, esetenként azonban az elérte a felesleges bábáskodás, sőt a politikai komisszárkodás szintjét is. A szellemi kultúra konkrétabb szféráit vizsgálva az alábbi kép bontakozik ki:

Az oktatáspolitikai, iskolapolitika volt az a fő terület, amelyre a kezdeti időszakban szinte minden szocialista ország a legnagyobb gondot fordította. Semmiféle társadalmi előrehaladás, iparosítás, politikai tisztánlátás nem képzelhető el az általános műveltség egy meghatározott foka nélkül. És ha a szocialista országok, főleg fejlődésük első idejében értek el kimagasló eredményeket, akkor ez a terület azok közé tartozik. A Szovjetunió erőfeszítései és eredményei közzismertek. A forradalom előtt a lakosság többsége analfabéta volt, a nemzetiségek egy részének nem volt írott, abc-je, elavult, főleg egyházi népiszkolák nem voltak képesek az elemi ismeretek megadására sem. Hasonlóan jelentős eredményeket értek el az európai szocialista országok is a közoktatás területén, és a világszínvonalhoz való felzárkózás itt veti fel a legkevesebb problémát. Külön figyelemre méltó Kuba esete, ahol a kezdeti időszak az analfabétizmus felszámolásáért vívott harc jegyében telt el, és ezt, viszonylag rövid idő alatt sikerült úgy megvalósítani, hogy Kuba hathatós segítséget tud nyújtani más Latin-Amerikai országoknak is a közoktatás fejlesztésében. Az eredmények elérésében a politikának és ideológiának itt döntő szerepe volt, ugyanis minden országban politikai kérdéssé tettek a közoktatás fejlesztését és az ideológia is ennek sikeréért buzgólkodott. A közoktatás feladatainak a megoldása mindenhol magával hozta az oktatás intézményrendszerének az átalakítását, ami egyrészt államosítást, másrészt tervszerűsítést jelentett. Ebben a folyamatban problémaként vetődik fel az egyházi iskolák megszüntetése. Utólagos tapasztalatok alapot adnak egy olyan következtetés levonására, hogy ezt körültekintőbben, kevesebb áldozatvállalással is meg lehetett volna oldani. Sok jó pedagógus, sok jó tapasztalat, szokás pazarolódott el az iskolák államosítása során, de az egységes, hatékony közoktatási rendszer megteremtése, és osztályszempontok is, ezt szükségessé tették. Az egyes szocialista országokban az alap és középfokú képzés eltérő képet mutat, de amikor kiépült csak azért jöhetett létre, mert ezt a politika és ideológia mintegy kikényszerítette, a társadalom anyagi bázisától, a spontán ökonómiai folyamatok, egy nem szocialista jellegű politikai rendszer ezt nem tudta volna létrehozni.

Nem lebecsülendők azok az eredmények sem, amelyek a *felsőoktatásban honosodtak meg*. A korszerűsítés, kiszélesítés, elmaradás behozatala mellett egyéb feladatokat is meg kellett oldani, mindenekelőtt az új értelmiség megteremtését szélesíteni kellett az értelmiség verbuválásának társadalmi osztálybázisát. Ennek érdekében a felsőoktatás ingyenessé vált, és nagy erőfeszítések történtek, hogy a munkás és paraszt fiatalok nagyobb számban kerüljenek be a felsőoktatásba. A politika beavatkozása végeredményben lehetővé tette egy új népi értelmiség létrejöttét. Ma ez a fogalom megkopott, nem használatos, de történelmi vívmányt jelentett. A felsőoktatásban is szinte minden szocialista ország, főleg a kezdeti időszakban erején felül invesztált anyagiakat és mindenhol végbement az intézményhálózat kiszélesítése, a

struktúra átalakítása, a felsőoktatási képzésben résztvevők számának jelentős kibővítése. Az eredmények nagyságát és mindenekelőtt a mennyiségi gyarapodást nem lehet megkérdőjelezni. Az oktatás egész területe, beleértve az alsó, közép, és felsőoktatást, gyökeresen átalakult, azonban a későbbiek folyamán egyre több probléma vetődött fel mindenekelőtt minőségi vonatkozásban. Ezek a problémák azonban már a mának a problémái és legalább olyan méretekben érintik a világ szinte minden országát, mint a szocialista országokat.

A művészet, és az irodalom ideológiai és politikai irányítása, a szocializmus szellemi életében, mind történetileg, mind napjainkban heves vitákat vált ki. Közismerten a politika és az ideológia minden társadalom esetében direkt v. indirekt módon, kisebb v. nagyobb mértékben beleszólt a művészeti életbe. A szocializmus kezdeti időszakban ez a beleszólás mindenhol direkt és nagymérvű volt. Ideológiailag az volt az elképzelés, hogy új kultúrát, új művészetet kell teremteni, ami egyrészt a réginek, a nem haladónak az elnyomását jelenti, másrészt az újnak az intézményes felkarolását, de mindenképpen a tudatos és intézményes beavatkozást kell gyakorolni, mert a művészetek pártossága elvből ez következik. A művészetek pártossága elv ontológiai értelemben helyes elv, de természetesen nem szentesít mindenféle művészetpolitikai gyakorlatot és nem jelentheti a korlátok nélküli beavatkozást, a művészeti autonómia teljes figyelmen kívül hagyását. Ugyancsak nem kellett volna bekövetkeznie a művészeti autonómia megnyírálásának a szocialista realizmus ideológiai értelmezéséből sem. A szocialista realizmus, a pártosság problémái, olyan óriási mértékben vetik fel a nagyfajsúlyú kérdéseket, hogy még egy elemi értelmezésére sem vállalkozhatunk, de a helyes, lenini és lukácsi értelmezésben nem zárják ki a művészet autonómiáját, sőt bizonyos ködök, mítoszok eloszlatásával elősegíthetik annak tudatosabb realizálódását. A szocializmus fejlődésének bizonyos szakaszaiban a pártosságnak, és ezzel együtt az ideológiai beavatkozásnak — nem függetlenül az ideológia és a politika egészétől — egy olyan gyakorlata alakult ki, amely a direktívákat, közvetlen napi beavatkozásokat, végsősoron az autonómia figyelmen kívül hagyását jelentette. Ez a folyamat a Szovjetunióban Zsdánov nevéhez, Magyarországon pedig Révai nevéhez kapcsolódik, de szinte minden szocialista országban általános gyakorlat volt. Az eredmények és a hibák egymás mellett sorakoznak, arányaik objektív megállapításához még bizonyos történeti távlat szükséges, de az optimális fejlődésnek a feltételei nem voltak garantáltak a nagymérvű beavatkozás következtében.

A szocializmus fejlődése túljutott a fentebb említett szakaszokon, de a szellemi kultúra alakulásában az új szakaszok új problémákat vetettek fel a művészetek területén is. Nem könnyen eldönthető probléma, hogy a társadalmi beleszólás milyen formában, módon, mértékben történhet. Mivel a művészetek, az irodalom számára az anyagi bázist a társadalom szolgáltatja, egy pillanatig sem lehet vitás a társadalmi beleszólás jogossága és közismert, hogy ezt a társadalom az ideológia és a politika eszközeivel valósítja meg. Mint már máshol is utaltunk rá, ezt úgy kell realizálni, hogy a művészeti autonómia ne korlátozódjon az alkotó tevékenységet kizáró szűk keretek közé, ugyanakkor ne történhessen meg a művészeti deformáció sem; ne alakulhasson ki olyan művészeti beltenyészet, amely egyes ízléscsoportok, stílusirányzatok számára biztosít csak mozgásteret és minden más irányzatot negligál, művészetiileg értéktelennek nyilvánít, olyan divatirányzatot teremt, amely nem tud toleráns lenni más felfogásmódok, művészeti irányzatok, eszmék iránt. A szocialista országok története, de a művészetek általános története is, hasonló tendenciák, esetek nagy számát termelte ki.

Valamilyen művészetpolitika mindenhol, minden korban létezett és ennek ideológiai alapja is volt. A skála, az ún. abszolút önállóságot (autonómiát) biztosító,

és lényegében az ösztönösséget felkaroló (névleg politika mentes és dezideologizálást valló) nézettől, a művészetet direktívákkal közvetlenül irányító, beavatkozó módszerig igen sokféle fokozatot, módszert ölel fel. Történetileg beigazolódott, hogy az ún. direkt irányítású művészetpolitika, a napi beavatkozás káros a művészeti életre, és elterjedt egy olyan ideológia, hogy hagyni kell, hogy a művészet élhesse a saját önálló életét. Ez a kitétel napjainkra vonatkoztatva azt jelentené, hogy a piacot, az áru- és pénzviszonyokat a társadalom engedje behatolni a művészetek területére, a politika és az ideológia vonuljon ki a művészetek irányításából. Ilyen irányú lépések, bizonyos mértékig megtörténtek és nagy valószínűséggel előrevetítik a következő veszélyeket: a magyar irodalom önmagát a piacon állami dotáció nélkül képtelen lenne eltartani. Egyrészt a külpiac nem mutat különösebb érdeklődést a magyar irodalom iránt, másrészt hazai vállalkozási szempontból csak egy-két riport, riport jellegű, néha hecc, ill. botrányirodalom műfajába sorolható könyv kiadása tekinthető rentábilisnak. Ezek irodalmi értéke pedig jelentős mértékben megkérdőjelezhető, és a piac minden bizonnyal olyan váltásokat eredményezne, hogy aránytalanul nagy számban jelennének meg az ilyen jellegű írások, és más műfajok, különösen a hagyományosan is jelentős magyar költészet számára, összeszűkülne a piac, nagyon egysíkúvá válna a „fogyasztható” irodalom. Mindez nem zárná ki, hogy néhányan meggazdagodjanak, és mintegy melléktermékként bizonyos lehetőségeket biztosítsanak a fajsúlyosabb irodalmi alkotások megjelentetésére is, de a magyar irodalom egésze számára a piac, történeti léptékekkel mérve is nagy veszélyeket jelentene. Egy további számításba vehető elképzelés szerint politika-, ill. ideológiamentes irodalomkritikának kellene irányítania az irodalmi életet, amelynek a tiszta művészet belső, immanens értékeit kellene szem előtt tartania. Politika-, illetve ideológiamentes kritika nincs, a kritika az ideológiának egyik sajátos formája és soha nem mentes a politikától. Továbbá, eddig nem született olyan esztétika, amely megfellebbezhetetlen igazságként ki tudta volna mutatni, hogy melyek a „tiszta művészet immanens értékei”. Ezek az értékek mindig alárendelődtek ilyen vagy olyan művészeti ízlésnek, irányzatnak, amelyek pedig tudatosan vagy ösztönösen eszmei kifejezői voltak valamilyen ideológiának, ill. politikának. Ha a piac uralkodna és az állami dotációt megvonná a társadalom, az említetteken túl, egy olyan következménnyel is számolni kellene, hogy a megdrágult irodalom szélesebb rétegek számára nehezen lenne elérhető, és így az olvasás, amely Magyarországon így is sok kívánnivalót hagy maga után; még kevesebb embernél válhatna kívánatos szokássá. Ugyanakkor a piaci viszonyokat teljesen kirekeszteni nem lehet — ez néha az irodalmárok számára is mintegy tárgyiasult kritikaként funkcionál és egyik eszköz lehet az életszerűséghez, az életkapcsolathoz. Önellátó magyar irodalom nehezen képzelhető el; ezt sem a tradíciók, sem az ország állampolgárainak gazdagsága, valamint létszáma nem teszik lehetővé.

Az irodalommal kapcsolatban elmondottak részben vonatkoznak a művészetek más ágazataira is, így a képzőművészetre, ill. zeneművészetre. A *képzőművészet és a zene persze* abban különbözik az irodalomtól, hogy nemzetközi a nyelvezte és így nincs akadálya, hogy az esetleges nemzeti korlátokat leküzdje, azonban mégis a kis ország jellegéből adódóan, továbbá az ilyen vagy olyan divatoktól, nemzetközi vagy nemzeti érdekcsoportoktól, „a piactól” rendkívül nagy a függése és az önálló autonóm mozgásra csak részben adott a lehetősége. Továbbmenve, a képzőművészet ideológiai jellege, és ezzel együtt ideológiai irányíthatósága csak nagyon áttételesen manifesztálódik, és ez érvényes a zenére is, egy olyan különbséggel, hogy a zenében jobban elválik egymástól a zenei alkotás és a zenei életnek az a része, amely a műélvezetet, a zenehallgatást illeti. Mivel a társadalom, a művészetpolitikájának megfelelően, anyagilag sokat áldoz mind a képző-, mind a zeneművészet oltárán, jogot

formálhat bizonyos mértékig beleszólni, ideológiát adni, amit az is indokol, hogyha nem ezt teszi, akkor a piac, a szórakoztató ipar spontán ideológiája érvényesül és elhatalmasodik a kommercializmus, a sekélyes, felszínes művek, giccsek térhódítása, sőt uralkodóvá válása. Így a magasabb, „értékesebb” művészet háttérbe szorul, megdrágul, és a szélesebb társadalmi rétegek számára hozzáférhetlenné válik; azaz nagyobb társadalmi csoportok kiszorulnak a művészetnek erről a területéről. A szocializmus eddigi története szorosan a művészethez való hozzájutás, olcsón, széles rétegek számára biztosított volt, és a Szovjetunióban még ma is ez a helyzet. Az áru- és pénzvviszonyok további előtérbe kerülése minden bizonnyal módosít ezen a helyzeten, és nincs kizárva a visszalépés sem, ami többek között azt is jelentheti, hogy az ideológiai, politikai beavatkozás csökkenhet, de a gazdasági viszonyok szorító vasmarka nem biztosít több autonómiát a művészetek számára, mint amennyit a politikai, illetve ideológiai megkötöttségek lehetővé tettek.

A szellemi kultúra kemény magját a tudományok jelentik, különösen korunkban, amit a tudományos technikai forradalom időszakának is szoktunk nevezni. A tudományokhoz való ideológiai viszony alapjai már Marxnál és Engelsnél megfogalmazást nyertek, hisz a tudományok termelőerővé válása meghatározza nagy jelentőségüket és szerepük fontosságát is, továbbá a kulturális forradalom célkitűzései között szerepel a „tudományok meghódítása” is. A szocialista forradalom és a tudományosság összetartozó fogalmak, és a szocialista országok története mutatja azt a nagyfokú törődést, ami a tudományok felé megmutatkozott. Jelentős intézkedések és lépések történtek a tudományos kutatás megszervezésére, az intézményrendszer kialakítására, a tudományos minősítés kidolgozására és működtetésére, végső soron „zöld utat” a tudomány számára elv megvalósítására. A hozzáállás lelkes, jót akaró módozatát és bizonyos eredmények elérését ténynek kell tekintenünk, ugyanakkor az ideológia merev dogmái, a politikai bábáskodás jelentős károkat okozott. Ideológiai beavatkozás következtében nyilvánították reakciós burzsoá áltudománynak többek között a genetikát, a kibernetikát, a szociológiát és a társadalomtudományok területén merev dogmatizmus honosodott meg, amelynek bizonyos hatásai még napjainkban sem küszöbölödtek ki teljes mértékben.

A természet és technikai tudományok az ideológiai dogmatizmustól viszonylag gyorsabban megszabadultak, ugyanakkor további két irányból fakadó zavaró tényező gátolta az egészséges fejlődést. Az egyik gátló tényező az volt, hogy a nemzetközi tudományos életbe, a szocialista országok csak részben kapcsolódhattak be, mert ezt lehetetlenné tette az a másik oldalról való ideológia, amely cocom-listát, embargógyakorlatot kreált, és amely nemcsak az ipart, a termelés fejlesztését sújtja, hanem mindenekelőtt a tudományt. Az Egyesült Államok ezen túl elrendelte, hogy bizonyos típusú számítógépekhez, bizonyos csúcstechnikákhoz a szocialista országok kutatói ne férhessenek hozzá. Így alakult ki az a szerencsétlen helyzet, hogy amikor a saját ideológiánk már nem gátolja a tudományos kutatást, a másik ideológia, az imperialista ideológia, felállította a maga merev korlátait. Azonban a saját ideológiánknak is kialakult egy másik, újabb, a tudomány fejlődését gátló vonatkozása, illetve forrása. Ez pedig a haditechnika túlzott misztifikálása, titkoltsága, zártsága és mindenekelőtt a polgári termelésbe való nehézkes átvitele. Közismerten a fejlett tőkés országokban, főleg az Egyesült Államokban a csúcstechnika gyorsan átáramlik a civil termelésbe, a Szovjetunióban csak sokéves titkolózás, konspiráció után válik közhasznúvá, azaz nagyon lassú, késleltetett az átmenet.

A világ legfejlettebb országaiban a termelés, az ipar ma már a tudományos kutatások egyik legfőbb finanszírozója, és így bizonyos ideológiai, politikai szempontok háttérbe szorulása szükségszerű a technikai és természettudományos kutatásnál,

azonban itt sem küszöbölődtek ki, és a társadalomtudományoknál fokozottan érvényre jutnak. Ha csak az ipar, a termelés irányítja a kutatásokat, mindig fennáll annak a veszélye, hogy az alkalmazott kutatások felvirágoznak, az alapkutatások pedig háttérbe kerülnek. Ez alól csak a mamut multi-nacionális cégek lehetnek a kivételek, akiknek van anyagi bázisuk az alapkutatásokra is. Az alapkutatások elhanyagolásának a kiküszöbölését legtöbbször a politikai és az ideológiai eszközökkel lehet elérni, amit az is igazol, hogy a szocialista országokban az alapkutatások, arányukat tekintve, majdnem eltűzöttak voltak az alkalmazott kutatásokhoz képest, a különböző önálló kutatóintézetek nem voltak elég érzékenyek és fogadóképesek az ipar igényeivel kapcsolatban. Persze ennek van egy olyan oldala is, hogy a technikailag nem eléggé fejlett ipar nem igényli különösebben a tudományok szolgáltatásait. Valamilyen tudománypolitika mindig volt, minden országban, amely vagy közvetlenül, vagy közvetve beleszólt a tudományos kutatásokba. A gazdag nagy országok megengedhették maguknak (a gazdaság tudományos érdekeltsége alapján) az indirekt irányítást, de a kis országok az erők esetleges elfecsérlődése elleni küzdelem következtében, tudománypolitikájukban sokkal direktebb módon szabták meg a feladatokat. Napjainknak egyik nagy problémája, hogy az ún. „tudományos szabadság” és a társadalmi elvárások összeegyeztetése hogyan történjen meg. A társadalom a megrendelő és finanszírozó, így a beleszólási jogát nem lehet elvitatni. Ez a beleszólás azonban nem fakadhat a mindennapi élet rövid távú ideológiai érdekeiből, és nem rendelhet alá világnézeti-ideológiai elképzeléseknek tudományos tényeket, nem erőltethet ideológiát ott, ahol az ideológiai mozzanatok csak nagyon áttételesek, esetleges következtetések. Ha a tudományok összhangban vannak a reális társadalmi szükségletekkel, ott a legszerencsésebb, ha a tudomány belső önszabályozó, önirányító mechanizmusa érvényesül, ami magában foglalja a tudomány anyagi önfenntartó, sőt közvetlen anyagi hasznot hozó tevékenységét is. De ahol kevés az anyagilag elosztható, ott el kell dönteni, hogy a kevésből kik és hogyan részesedjenek, milyen alapkutatásokat kell finanszírozni; és ez már politika, amelyben ideológiai elemek is jelen vannak.

A tudományos élet irányításának (tehát a tudománypolitikának) jelentős társadalmi eszköze a tudományos minősítés (amely ugyancsak nem ideológia- és politika-mentes). A tudományos minősítés formái, fokozatai intézményei történetileg igen változatos képet mutatnak, és ennek megfelelően változatos hatékonyságuk is. A kézzelfoghatóság érdekében valamilyen formális tudományos minősítésre szükség van, de emellett mindig létezik egy ún. aformális minősítés is — a szakma minősítése. Sajnos az objektivitás mindkét esetben problematikus, mert mindkét esetben a minősítés kimondása alárendelődhet klikkeknek, izléscsoportoknak. Különösen az erősen formalizált, intézményesített többlépcsős minősítési rendszer válhat bizonyos problémák forrásává. A magyar minősítési rendszer funkcionálásáról, ill. diszfunkcionálásáról sok vita zajlott le, érdemei mellett, amelyek részben történeti; részben maiak is, nem lehet kizárt annak a sejtésnek a megkockáztatása sem, hogy túl formalizált és egy kicsit a feudális íz is érződik rajta, ugyanis a lépcsőfokok letagadhatatlan hasonlóságot mutatnak a feudális társadalmi hierarchiával; hiszen az akadémikus státusz a grófkort idézi, a levelező tagok helyzete a bárókéra emlékeztet, azaz mindenképpen arisztokráciáról van szó, továbbmelve, az akadémiai doktor megfelel a nem arisztokrata felsőnemességnek, a kandidátusok már a középnemességet jelentik, és az egyetemi doktor fokozat a kismemességet testesíti meg. A hasonlat természetesen az átlaghasonlattól eltérően is nagymértékben sántít, de hasonlat jellegét nem tagadhatjuk le.

A politika, ideológia, tudomány összefüggésének sajátos területét jelentik a hadi-

kutatások. Itt a politika dominanciája (ideológiailag is megalapozottan) vitathatatlan, mert a politika szabja meg, mit kell és mit szabad kutatni. Természetesen a hadikutatások sem mentesek gazdasági megfontolásoktól és különös súllyal vetődnek fel morális, etikai kérdések is. Mivel itt a problémáknak egy nagyon szerteágazó komplex jellegéről van szó és ezek kifejtésére az adott keretek nem adnak módot, a további elemzéstől eltekinthetünk — megjegyezve azt, — hogy a szocializmus ideológiailag még ugyancsak adós a kapcsolódó elvek, normák kidolgozásával.

A szellemi kultúra nem elhanyagolható összetevőjének tekinthető a *közművelődés*, az a szféra, amely a legszélesebb tömegekre képes hatni, és amely a „mindennapi” kultúrát juttatja el az emberekhez. A közművelődés strukturálisan és formálisan is sokrétű, hisz magában foglal eszközöket, intézményeket (kultúrotthonok, színházak, mozik, múzeumok, igazgatási szervek) művészeti, közművelődési, ismeretterjesztési stb. tevékenységet; szórakoztató, művészeti, pszichés szükségletjelöltő feladatokat, az általános műveltség szinten tartását, bővítését stb. A közművelődés a tömegkultúrát közvetíti és ennek megfelelően anyagilag elérhetőnek kell lennie, azaz ún. olcsó kultúra lehetőségét kell megteremteni, ami viszont nem jelenthet minőség nélküli silány kultúrát. A tömegkultúra — amelyet tehát a közművelődés szolgáltat — bármilyen olcsó is az egyén számára. — társadalmilag nagyon drága. Hisz ismert dolog: nagyon sokba kerül az intézmények fenntartása, óriási az állami dotáció a színház-, mozijegyeken, a könyveken, az intézményrendszer működtetésén. A közművelődés anyagi-önellátó, önffinanszírozó működése ma és a közeljövőben elképzelhetetlen, és dotált jellegének a megszűnése lehetetlen, viszont hatékonyságának a fokozása nemcsak elképzelhető, hanem szükségszerű is. Ebbe a folyamatba a politika és az ideológia beépülése, jelenléte, szerepe magától értetődő, hisz a dotáció maga is kultúrpolitikai aktus. Ha nem egy atomizált közművelődési gyakorlat folyik, akkor ott az ideológiai (tudatos) megalapozás nélkülözhetetlen, és ugyancsak szükséges a politika eszközeinek az igénybevétele is. Ugyanis az a közművelődési társadalmi helyzet, amely nálunk kialakult, nem egy belső, alulról jövő önfejlődésnek az eredménye, hanem erősen a politikától determinált, gazdaságilag is támogatott (esetenként túldotált) képződmény, amely ma a társadalom anyagi támogatása nélkül atomjaira hullna, és képtelen lenne a funkcionálásra. Márpedig az a társadalmi szükségletrendszer, amelynek kielégítésére a közművelődés hivatott, reálisan létezik, tehát ki kell elégíteni, kell a közművelődés, még akkor is, ha maga is strukturális és funkcionális átalakításra szorul. Az átalakítás nem mehet végbe politikai és ideológiai eszközök nélkül, legfeljebb arra van szükség, hogy a gazdasági vonatkozások itt is nagyobb szerepet kaphatnak, és jobban kell biztosítani bizonyos alulról jövő kezdeményezéseket, és a teljesítménnyel is alátámasztott autonómiát.

A szocializmus, a szellemi kultúra fejlesztése területén, az egyik legnagyobb súlyt eddig is a közművelődésre fordította, arányaiban többet, mint a tőkés országok bármelyike. A sok funkciózavar ellenére is az anyagi lehetőségekhez képest az elért eredmények nem lebecsülendők, jelenléte és jelentőségüket és jelenlétüket akkor lehetne igazán megérezni, ha a kultúrpolitika kivonulna ezekről a területekről, mindemelkedő, ha egy olyan kultúrpolitika lenne, amely teljesen alárendelné a közművelődést a gazdasági (piaci) tényezőknek. Hogy a közművelődés ne legyen atomizált, anarchikus, teljesen a piactól függő, ahhoz elengedhetetlen a tudatosságát, elveket, célokat, jól meghatározó kultúrpolitika, amely helyes elveket képviselve orientál és közben figyelembe veszi a közművelődés jó irányú fejlődését, sajátos belső törvényszerűségeit.

A szellemi kultúra fejlődéstörvényei között a politika és az ideológia szerepe kölcsönhatása csak egy aspektust jelent. A szellemi kultúra alakulásában nagyon sok

tényező közrejátszik, végső soron egy sajátos önfejlődésről beszélhetünk. Az autonómia megvalósulása során az ösztönös és tudatos elemek egyaránt jelen vannak. A tudatos elemet elsősorban — de nem kizárólag — a politika és az ideológia képviselik. A szocializmusban eddig szerepük fokozottan érvényesült, kiiktatásuk elképzelhetetlen, azonban meg kell találni jelenlétüknek a helyes módját és mértékét. Ez a feladat egyáltalán nem könnyű, hisz végső soron egy olyan, a dialektika lényegét megtestesítő ellentmondás szakszerű kezeléséről van szó, amely a politika és az ideológia hatása, (a szellemi kultúrába való beavatkozása) és a szellemi kultúra autonómiája között feszül. Ezt az ellentmondást nem megszüntetni kell — (ez lehetetlen), nem is kiélezni vagy antagonizstikussá tenni, hanem helyesen kezelni.

L. Horucci

ДУХОВНАЯ КУЛЬТУРА, ПОЛИТИКА, ИДЕОЛОГИЯ

Понятие культуры в научном отношении толкуется по-разному. Согласно наиболее общепринятому пониманию, мы можем говорить о материальной культуре (культура производства) и духовной культуре (сознание общества). Культура — в рамках системы общества в целом — тесно связана с другими сторонами общества. Своеобразная связь сформировалась между духовной культурой, политикой и идеологией. Политика и идеология выполняют роль посредника между обществом в целом, интересами, а также духовной культурой. Это посредничество означает, что идеология определяет для духовной культуры принципы, цели, а политика в свою очередь предоставляет средства, выполняет задачи, связанные с руководством, ориентацией. Присутствие идеологии и политики — исходя из природы общества — необходимо, и в исторически меньшей или большей степени всегда они играли роль в духовной жизни общества. В начальный период социализма политико-идеологическое вмешательство в сферу духовной культуры было больше обычного, в некотором смысле — чрезмерным. Это более сильное вмешательство в некоторых областях, как-то: в сфере системы образования, просвещения, — привело к значительным результатам, а в других областях, например, в жизни искусства угрожало сохранению автономии. С точки зрения общественного развития оптимальной кажется картина, где идеология и политика присутствуют таким образом, что они способны срезать «дикие ростки» искусства, но в то же время предоставляют возможность для осуществления здоровой автономии, стоящей на основе ценных произведений.

László Horuczi

SPIRITUAL CULTURE, POLITICS, IDEOLOGY

The concept of culture is scientifically interpreted from many points of view. According to the most generally prevailing conception material culture (the culture of production) and spiritual culture (the consciousness of culture) can be spoken of. Within the totality of society as a system culture has a close connection to the other phenomena of society. There evolves a special connection between spiritual culture, politics and ideology. Politics and ideology has an intermediary function between the totality of society, the interests and spiritual culture, respectively. This mediation means that ideology marks out principles and aims for spiritual culture and politics supplies means and has directing and orienting duties. According to the nature of society the presence of ideology and politics is a necessity; in a smaller or greater extent these have always played a role in the spiritual life of society. At the beginning of socialism the intervention of ideology and politics into spiritual culture was greater than usually and to a certain extent it was exaggerated. This greater intervention brought about important results on certain areas, such as public education or general education; in other fields, e.g. in arts, it threatened autonomy. From the point of view of the development of society it seems most suitable, if ideology and politics is present in such a way, that possible „wildings” of art are pruned off, at the same time chance is given to a healthy autonomy, based on valuable works of art.